

Трапянок У. А. (Мінск, Беларусь)

## Мастацкае ўвасабленне твораў Максіма Танка на беларускім радыё

Трывалыя творчыя стасункі народнага паэта Беларусі М. Танка з беларускім радыё пацвярджае вялікая колькасць матэрыялаў, якія захоўваюцца ў фанатэцы Дома радыё. Найстарэйшы запіс, даступны ў нашы дні, датуецца 1952 г., тады сам паэт чытаў перад мікрафонам уласныя вершы. Надзвычай плённымі гадамі па папулярызацыі вершаванай спадчыны і захаванні яе для будучых пакаленняў сталі 1960-я. Сведчаннем таму з'яўляюцца фондавыя запісы 1961, 1962, 1965, 1966, 1967 гг. Варта адзначыць, што паэт прыходзіў у радыё-студыі не толькі з вершамі, але і ў якасці вядучага дакументальных перадач. У 1961 г. М. Танк агучвае свае «Недыпламатычныя нататкі» пра паездку ў ЗША на 15-ю сесію Генеральнай Асамблеі ААН. Праз год Беларускае радыё перадало выступленне паэта аб вызваленні Польшчы ад фашыстаў і яе шляхі пасляваеннага развіцця. Да 50-годдзя М. Танка ў 1962 г. была запісана перадача «Слова сяброў», удзел у якой бралі Я. Брыль, Р. Шырма, Ю. Семяняка. З перадачы 1964 г. «След бліскавіцы» слухачы зноў мелі магчымасць чуць звесткі пра творчасць М. Танка.

«Паэзія Максіма Танка ў музыцы» — так называецца радыёперадача 1963 г. пра сувязь паэтычнай спадчыны паэта з музыкай. Падобная, але намнога большая па працягласці анталогія складзена ў 2012 г.: фондавыя запісы ўтрымліваюць узоры дзейнасці беларускіх кампазітараў П. Падкавырава, Ю. Семянякі, А. Багатырова, А. Туранкова, У. Мулявіна, Э. Зарыцкага, У. Будніка, С. Бельцюкова, Э. Тырманд, Д. Смольскага, В. Іванова і інш. на вершы М. Танка.

Аўдыяльнае ўвасабленне творчасці М. Танка разлічвалася і на дзіцячую аўдыторыю. Напрыклад, у 1961 г. народны артыст СССР Г. Глебаў запісаў на радыё казкі «Пра мядзведзя», «Жук і сімак», «Журавель і чапля». Прафесійнае выкананне характарнага акцёра застаецца ўзорным і ў нашы дні. З 1979 г. захоўваецца перадача «Кніжчына свята», якая зафіксавала на плёнцы выступленне М. Танка ў СШ № 19 г. Мінска і галасы вучняў. У 1980 г. народная артыстка Беларусі М. Захарэвіч агучыла «Быліну пра касмічнае падарожжа мураша Бадзіні».

Колькасць паэтычных радыёкампазіцый, складзеных на аснове творчасці М. Танка, пастаянна павялічваецца. У 2011 г. да дзясяткаў запісаных дадалася перадача «Прайсці праз вернасць», дзе паэзію

класіка чытае А. Гарцуеў. У 2012 г. у фонды паступіла яшчэ адна кампазіцыя ў выкананні М. Захарэвіч «Праз вогненны небасхіл». Апрача перадач, цалкам пабудаваных на вершах М. Танка, маюцца зборныя радыёкампазіцыі розных гадоў, у якія таксама ўключаны творы іншых паэтаў.

Вяршыняй мастацкага радыёвяшчання паводле М. Танка з'яўляецца радыёпастаноўка па аднайменнай паэме «Янук Сяліба». Зварот да гэтага твора не быў выпадковасцю, паколькі «Янук Сяліба» належыць да буйнейшых, ранніх і найбольш значных здабыткаў паэтычнага эпасу аб партызанскім руху на Беларусі. Гэта быў вялікі поспех усёй савецкай літаратуры ваеннага перыяду [2, с. 170]. Сам аўтар лічыў паэму «Янук Сяліба» «найбольш удалай у сваёй творчасці» [3, с. 55]. У 1958 г. з крытыкай у адрас паэмы выступіў Р. Бярозкін [3, с. 148], але гэта не зменшыла цікавасці да паэмы супрацоўнікаў Беларускага радыё. За інсцэніроўку «Янука Сялібы» і рэжысуру ўзялася народная артыстка Беларусі З. Браварская.

У цэнтры радыёспектакля стаяць адважны патрыёт Янук Сяліба, яго жонка Раіна, ускосна праз радыётвор праходзяць фельчар Заруба, каваль Таўкач, старшыня Лукаш, музыкант Цішка. Сярод ворагаў у радыёпастаноўцы паказваюцца Гарыдавец, яго швагер Мітрафан, капітан Шарон і немец Курт.

Адаптацыяй паэмы для запісу на радыё займалася таксама заслужаны работнік культуры Рэспублікі Беларусь Т. Абакумоўская, якая выступіла рэдактарам аўдыятвора. Многія сцэны, якія замянілі б сачыць за асноўнай сюжэтнай лініяй, аўтары інсцэніроўкі выдалілі: напрыклад, сцэны сну Янука, ночы маладых, прыходу брата Васіля Сялібы і інш. Некаторыя сюжэтныя лініі, прапісаныя М. Танкам, кштальту палявання, прыходу у партызанскі лагер фельчара, вяселля Янука і Раіны, скарачаны. Да арыгінальнага тэксту паэта дадаліся адаптацыйныя рэмаркі, характэрныя для твора, які ўспрымаецца на слых. Напрыклад, у некаторых дыялогах З. Браварская знарок прапісала звароты адных герояў да іншых па імені, каб слухач не паблытаў адрасную скіраванасць рэплік. Адметна, што на тэмп вершаванага твора такія дапаўненні не паўплывалі.

Рэжысёр радыёпастаноўкі З. Браварская галоўнай дзеючай асобай зрабіла вядучага, які агучваў тэкст ад аўтара. На ролю быў запрошаны артыст Л. Валодзін, які бліскуча справіўся з пастаўленай задачай. Праз шырыню інтанацый, розную сілу голасу, эмацыянальную афарбоўку і чаргаванне маўленчай хуткасці вядучы ўводзіць слухача ў абставіны. Ён і рамантычны апавядальнік, які быццам прысутнічае

вяселлі або апісвае навакольнае веснавое хараство, ён жа і неа-  
якавы сведка жорсткіх сцэн крывавай расправы з немцамі. Вядучы  
дае тэмпарытм радыёпастаноўкі, патрымлівае яе эмацыянальны  
кладнік.

Такія ж функцыі выконвае музычнае афармленне, якім займаўся  
арэжысёр В. Лешчанок. Ідэйная велічнасць паэмы, маштаб траге-  
ды падкрэслены напружанымі, трывожнымі мелодыямі ў выкананні  
фанічнага аркестра. Музыка то заціхае, то з'яўляецца зноў, каб  
падкрэсліць драматызм сітуацыі.

Пастаноўка атрымалася камернай з пункту гледжання гукавога  
афармлення, паколькі ў спектаклі «Янук Сяліба» яно амаль адсутні-  
чае. Гукі, шумы ў радыёпастаноўцы заменены фразамі вядучага, які  
праз голас акрэслівае абставіны развіцця сюжэта. Гукавая падача  
артыстаў, задзейнічаных у пастаноўцы, часам стрыманая, адчуваецца  
ўплыву абмежаванай студыйнай прасторы, але разнапланавая  
(блізка да мікрафона – інтымна, душэўна; аддалена – злосна, нерво-  
ва, галасы другасных герояў).

Дзеянне радыёпастаноўкі ў пачатку развіваецца даволі імкліва,  
дынамічна, без лірычных адступленняў і вялікіх прамой вядучага. У гэ-  
тым адрозненне аўдыятвора ад першаасновы М. Танка. Пасля сцэны  
знаёмства Янука з Раінай праз далучэнне музычнага складніка зна-  
камітай мелодыі «Мікіта», што падкрэслівае прыналежнасць герояў  
да простага люду, дзеянне перамяшчаецца ў новую хату Янука, дзе  
падзіцца вяселле двух герояў. Праз колькі хвілін вядучы пад гукі музы-  
кі ўзнёслага, веснавога характару перанакіроўвае слухача ў іншую  
прасторы – на поле, дзе сустракаецца Раіна і закаханы ў яе Гарыда-  
вец, сапернік Янука. Такі пераход як бы падводзіць нас да зараджэння  
канфлікту паміж персанажамі. Яшчэ праз колькі хвілін размова Янука  
з суседзямі Мітрафанам паведамляе слухачу пра пачатак вайны  
з немцамі, дзеянне пастаноўкі ўваходзіць у асноўную фазу – паказ  
барацьбы партызан з ворагамі.

Ролю Янука Сялібы выканаў артыст І. Лапцінскі, які перадаў шмат-  
гранны характар свайго героя, нягледзячы на тое, што ў радыёпаста-  
ноўцы галоўны персанаж з'яўляецца не часта. Найбольш выразна  
акрэслена роля Раіны, якую выканала артыстка Л. Цімафеева. Як пі-  
салі літаратурныя крытыкі, мастацкі вобраз Раіны атрымаўся най-  
больш удалым у творы М. Танка. Яна самы яркі, шматгранны і дзей-  
сны характар паэмы [2, с. 174]. Падобнае зафіксавана і ў радыёпаста-  
ноўцы. Л. Цімафеева стварыла пяшчотны, жаночы вобраз адданай  
жонкі, клапатлівай маці, якая не ламаецца пад цяжарам жыццёвых аб-

ставін, а, наадварот, з «простаі бярэзіны ў бары» ператвараецца ў моцную, самаахвярную патрыётку. Прапісаныя М. Танкам думкі герані «ажылі» ў радыётворы праз лірычныя, шчырыя інтанацыі выканаўцы.

Асобна хочацца ўзгадаць сцэну, калі Раіна трапляе ў палон і сустракаецца з Гарыдаўцам. Гэты момант у радыёспектаклі можна назваць кульмінацыйным, паколькі менавіта ў ім адбываецца змяцэнальны накал дзеяння, падкрэслены пастаноўшчыкамі. Гарыдавец выдае перад немцамі, і тым самым губіць Раіну сваімі словамі: «Даўно знаёмы з ёю я, даўно знаёмы з жонкай Янука!». Аўтар інсцэніроўкі радыёматэрыялу быццам спецыяльна зрабіла ўпор на паўтарэнне слоў, каб падкрэсліць драматызм сцэны. М. Танк абышоўся фразай без паўтарэння: «Даўно знаёмы з жонкай Янука». Абвостранасць сітуацыі ў аўдыятворы падкрэслівае паўза, цішыня, якая ў радыёвяшчанні мае наймагутнейшае драматычнае значэнне. У спектаклі цішыня выкарыстана таксама ў сцэне, калі ворагі спальваюць сяло Чырвоны Лог, а Я. Сяліба атрымлівае раненне.

Кожны вобраз, зафіксаваны ў пастаноўцы, вылучаецца праўдзівасцю, шырынёй і паглыбленасцю ў матэрыял, ад чаго радыётвор робіцца захапляльным. У запісе спектакля бралі ўдзел артысты В. Лебедзеў, які выканаў ролю Гарыдаўца, У. Яркой у ролі фельчара, А. Навасельскі, які сыграў капітана Шарона, а таксама Ю. Галкін і У. Унукаў.

Эстэтычную каштоўнасць паэме «Янук Сяліба» надаваў апісаны М. Танкам свет прыроды – прыгожы і трывожны. Непаўторная краса наваколля ў аўдыязапісе не надта вылучаецца. Радыёпастаноўка не ўтрымлівае эпілога, напісанага М. Танкам. Спектакль завяршаецца мажорнай, узнёслай мелодыяй і надзеяй Янука на вызваленне радзімы ад варожай сілы, надыход вясны як сімвала адраджэння. Пастановачная група радыётвора тым самым падкрэсліла геаграфічную прыналежнасць гісторыі пра Янука Сялібу Беларусі – краіне, што моцна пацярпела ў гады вайны, але адрадзілася, дзякуючы намаганням герояў, пра якіх расказваецца ў спектаклі.

Запіс радыёпастаноўкі ажыццявілі ў 1964 г. У 2012 г. адбылася рэстаўрацыя работы, якая і ў нашы дні гучыць актуальна, жвава і без пафасу. Паслухаць аўдыяверсію «Янука Сялібы» можна ў тэматычных перадачах Беларускага радыё, а таксама ў інтэрнэце. Запіс запампаваны на сайтах для прыхільнікаў аўдыякніг і радыётэатра: <[http://knihi.com/Maksim\\_Tank/Januk\\_Sialiba\\_audio.html](http://knihi.com/Maksim_Tank/Januk_Sialiba_audio.html)>, <<http://www.staroradio.ru/audio/23941>>.

Такім чынам, спадчына народнага паэта М. Танка, дзякуючы Беларускаму радыё, набыла шырокае аўдыяльнае распаўсюджанне. У розныя гады ў студыях запісваліся вершаваныя радыёкампазіцыі, казкі, дакументальныя перадачы, якія захоўваюцца ў фондах і перыядычна транслююцца на хвалях дзяржаўных радыёканалаў. Галоўнай аўдыяработай паводле М. Танка стала радыёпастаноўка па аднайменнай паэме «Янук Сяліба». Запіс твора, прылічанага да здабыткаў паэтычнага эпасу аб партызанскім руху на Беларусі, увайшоў у залаты фонд нацыянальнага радыёвяшчання.

#### 📖 Літаратура

1. *Арочка, М. М.* Максім Танк: жыццё ў паэзіі / М. М. Арочка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1984. – 272 с.
2. *Бугаёў, Д. Я.* Паэзія Максіма Танка / Д. Я. Бугаёў. – 2-е выд., выпр., дап. – Мінск : Беларус. навука, 2003. – 311 с.
3. *Калеснік, У. А.* Максім Танк : нарыс жыцця і творчасці / У. А. Калеснік. – Мінск : Маст. літ., 1981. – 189 с.

#### Трафімчык А. В. (Мінск, Беларусь)

##### Паэзія Віктара Гардзея: тэмы і матывы

Парнаская вышыня В. Гардзеем была ўзята досыць рана. Ужо ў 15-гадовым узросце голас малосенца (так па-дыялектнаму называюць аднавяскоўцаў паэта) гучаў вельмі ўпэўнена. З-за сціпласці і адсутнасці прабіўной жылкі паэтам публікавалася не ўсё. Нешта з тагачаснага на свет Божы было дастана адносна нядаўна. Так, у № 8 за 2008 г. часопіса «Польмя» змешчана падборка вершаў пад назвай «Божай ласкай ураджаю быць!..». У ёй аўтар арганічна спалучыў свае першыя крокі па Краіне Паэзіі і даробак сталасці.

Адкрывалася публікацыя вершам таго ж года «Шукаю героя...». У ім, кінуўшы пагляд на пройдзены творчы шлях, паэт дэкларуе: «Не выдумка гэта, не мроя – / З тых дзён, калі быў малады, / Свайго я шукаю героя, / Ды нават згубіў і сляды» [3, с. 3].

Лірычны канфлікт вырашаецца двухсэнсоўна. З аднаго боку, герой паэта «з хаты абжытай пайшоў», «схаваўся ў зялёнае жыта, і вось усе звесткі аб ім». З боку іншага, паэт усведамляе, што такіх герояў і так нямала. Такім чынам, пытанне застаецца адкрытым, яго канчатковае вырашэнне адкладаецца.

Наступныя вершы рэпрэзентуюць шырокі тэматычны спектр, які, трэба адзначыць, быў характэрны В. Гардзею з самага пачатку. Так,